

Politiska opinioner

Sören Holmberg och Lennart Weibull (red)

PERCEPTIONEN AV FORSKARNAS KÄRNKRAFTSÅSIKT

Jörgen Westerståhl/Folke Johansson

På hösten efter Tjernobylyolyckan 1986 genomförde vi två enkätundersökningar, en till experterna - professorer vid naturvetenskaplig och teknisk fakultet/högskola - och en till allmänheten rörande synen på kärnkraften och dess fortsatta användning i Sveriges. Även massmediernas rapportering i samband med Tjernobylyolyckan granskades (Westerståhl/Johansson 1987).

Forskarnas personliga inställning till kärnkraftens utnyttjande i Sverige mättes genom en fråga med tre svarsalternativ: "Kärnkraften bör avvecklas till år 2010 i enlighet med vad som förut beslutats" (18% instämde), "Kärnkraften bör avvecklas snabbare än som förut beslutats" (12%) och "Vi bör vara beredda att använda kärnkraften även efter år 2010" (70%). Genomsnittligt förordade alltså sju av tio forskare att vi i Sverige skulle vara beredda att använda kärnkraften även efter år 2010.

Allmänhetens svar på samma fråga om kärnkraftens fortsatta utnyttjande gav till resultat att jämnt en tredjedel stödde vart och ett av de tre alternativen. I enkäten till allmänheten frågades också om vad man trodde att forskarna inom naturvetenskap och teknik ansåg om kärnkraften samt om hur stort förtroende man hade för olika grupper, när det gällde information om energi- och kärnkraftsfrågor.

Frågan om allmänhetens föreställning om - perception av - experternas syn på kärnkraften återges i tabell 1, som också innehåller de erbjudna svarsalternativa-

tiven. Två av dessa alternativ - att flertalet eller nästan alla experter är för att kärnkraften används även efter 2010 - bedömdes som korrekta. Det betyder att 1986 hade bara 27 procent eller drygt en fjärdedel av folk i allmänhet en riktig perception av forskarnas åsikt om kärnkraftens fortsatta utnyttjande. Samtidigt visade sig förtroendet för forskarna som informatörer i energi- och kärnkraftsfrågor vara mycket högt: trefjärdedelar av allmänheten hade ett mycket stort eller ganska stort förtroende för forskarna, medan motsvarande andel för miljögrupper var något mindre än hälften samt för kärnkraftsindustrin, regeringen, politiker och statliga myndigheter knappt en tredjedel. För journalister sade sig enbart 12 procent ha stort eller ganska stort förtroende.

Tabell 1: Perception av forskarnas kärnkraftsåsikt (procent).

Fråga: Vad tror Du att forskarna inom naturvetenskap och teknik anser om kärnkraften? Tror Du att de är för eller motatt kärnkraften används även efter år 2010?

	Nästan alla är mot	Flertalet är mot	Ungefär lika många för som mot	Flertalet är för	Nästan alla är för	Summa procent
1986	7	21	45	24	3	100
1990	5	10	39	39	7	100

Förklaringen till allmänhetens bristfälliga kunskap om forskarnas syn på kärnkraften kan knappast sökas någon annanstans än i massmediernas rapportering. Vår egen studie av mediernas behandling av Tjernobylyolyckan och kärnkraften, liksom Kent Asps omfattande undersökningar av folkomröstningsdebatten (Asp 1986), pekar i denna riktning. Forskare med en kritisk inställning till kärnkraften hade uppmärksammats i väsentligt större utsträckning än vad som svarade mot den faktiska åsiktsfördelningen bland forskarna.

Någon större systematisk undersökning av nyhetsförmedling och debatt rörande kärnkraften under senare år finns såvitt bekant inte. Vi har emellertid ett intryck av att den kärnkraftskritiska rapporteringen avtagit och att inte minst på tidningarnas debattsidor forskare som förordat fortsatt utnyttjande av kärnkraften kommit till tals i högre grad än tidigare.

Mot den bakgrunden ville vi pröva, om allmänhetens perception av forskarnas kärnkraftsåsikt ändrats sedan 1986, genom en enkätfråga i SOM 1990. Resultatet framgår av tabell 1. En påtaglig förändring i perceptionen av

forskarnas kärnkraftsåsikt har skett. Nära hälften eller 46 procent har nu "rätt" perception, mot 27 procent 1986, och endast 15 procent, mot förut 28, väljer nu de extremt felaktiga svarsalternativen. Det väsentliga resultatet av undersökningen är alltså, att allmänheten fått en mer realistisk perception av forskarnas kärnkraftsåsikt.

Samtidigt med denna förändring i allmänhetens perception av forskaropinionen har allmänhetens attityd till kärnkraften förändrats: när vi frågade 1986 var det bara en tredjedel som ville behålla kärnkraften efter 2010, nu står tvåtredjedelar bakom denna uppfattning (jfr Holmberg 1991). Inför dessa två parallella förändringar uppstår naturligt nog frågan: Har dessa förändringar något samband med varandra och kan man spåra en kausalrelation dem emellan? Är det så att en mer korrekt kunskap om experternas syn på kärnkraften påverkat attityden till kärnkraften, dvs gäller en "rationell" förklaringsmodell? Eller är det så att folk av andra skäl ändrat attityd till kärnkraften och att denna attityd i sin tur påverkat perceptionen av experternas ståndpunkt, "man ser det man vill se" - dvs det är en "ideologisk" eller "emotionell" förklaring som gäller (jfr t ex Holmberg/Esaiasson) 1988 s 125 ff, Westerståhl/Johansson 1981 s 108 f). Vi gör avslutningsvis ett begränsat försök att pröva den rationella modellen.

Det fanns år 1986 ett samband mellan allmänhetens inställning till kärnkraften och perceptionen av forskarnas åsikt (gamma .44) Detta samband hade 1990 ökat (gamma .61). Sambandet säger emellertid ingenting om i vilken riktning en eventuell påverkan går. Genom att använda vår fråga från 1986 om "förtroende för forskarna inom naturvetenskap och teknik" respektive Holmbergs fråga om "förtroendet för forskarna" i SOM 1990 kan den rationella modellen byggas ut: högt förtroende för forskarna bör öka den påverkan deras ståndpunkt har på opinionen i kärnkraftsfrågan, och omvänt.

Provet utföres så (tabell 2) att de svarande först indelas i två grupper, nämligen a) de som vill utnyttja kärnkraften även efter år 2010 och b) de som vill avveckla kärnkraften tidigare än 2010; mellangruppen, anhängare av avveckling till 2010, finns inte med i tabellen. Inom vardera gruppen skiljer vi sedan mellan tre slags perceptioner (de flesta forskarna för, jämt delade respektive mot kärnkraftens utnyttjande efter 2010) och tre förtroendeattityder (mycket stort, ganska stort respektive ganska och mycket litet förtroende för forskarna). Procentsiffrorna i a)- och b)-tabellerna i motsvarande celler går att addera; vad som återstår till 100 procent utgöres av mellangruppens anhängare.

Tabell 2 A: Vill behålla kärnkraften efter 2010 (procent).

		FÖRTROENDE FÖR FORSKARE			Procent differens
		Stort	Ganska	Litet	
	Vill behålla efter 2010	94	82	71	(23)
PERCEPTION AV	Jämt delade	62	57	53	(9)
FORSKARÅSIKT:	Vill snabb- avveckla	31	25	25	(6)
Procentdifferans:		(63)	(57)	(46)	

Bakom siffrorna i tabell 2 a) står tvåtredjedelar av de svarande. Den översta radens sifferserie ger ett synnerligen starkt stöd åt den rationella förklaringen. Inte mindre än 94 procent av dem som kombinerar korrekt kunskap om forskarnas inställning med mycket stort förtroende för forskarna stöder förslaget om att utnyttja kärnkraften även efter år 2010. När förtroendet för forskarna sjunker, minskar också anslutningen till denna ståndpunkt. I mellanläget - forskarna jämt fördelade - ger perceptionen ingen rekommendation för ställningstagandet. Att de som har högre förtroende för forskarna är mer kärnkraftspositiva, kan inte ses som ett stöd för den rationella modellen. För den lilla grupp kärnkraftsanshängare som har definitivt fel perception (ca 5 procent av alla svarande) - tredje raden - spelar förtroendet mycket obetydlig roll och den lilla skillnad som finns, strider mot en rationell förklaring.

Beträffande den minoritet på 12 procent av de svarande som utgör basen för tabell 2 b) gäller, att den minoritet av minoriteten som är korrekt informerad om forskarna - första raden - passar in i den rationella modellen: ju mindre förtroende för forskarna man har, desto mindre betyder deras ståndpunkt för det egna ställningstagandet. I mellangruppen - de som tror att forskarna är jämt delade - ger förtroendevariabeln utslag.

Den tredje raden - de kärnkraftsmotståndare som tror att forskarna delar deras egen inställning - tilldrar sig särskilt intresse. Vad först själva perceptionen beträffar bör framhållas att den subjektivt sett inte behöver vara felaktig: våra och andras undersökningar tyder på att de som tar del av kärnkraftskritiska medier presenteras ett särskilt snett urval av forskare, dvs det blir nästan bara kärnkraftsmotståndare som får framträda. Uppenbart är emellertid att denna grupps reaktion inte alls passar in i den rationella modellen: här kombineras

Tabell 2 B: Vill avveckla kärnkraften tidigare än 2010 (procent).

	FÖRTROENDE FÖR FORSKARE			Procent differens
	Stort	Ganska	Litet	
Vill behålla efter 2010	2	7	9	(7)
PERCEPTION AV Jämt delade	8	13	25	(17)
FORSKARÅSIKT: Vill snabb- avveckla	34	42	65	(31)
Procentdifferans:	(32)	(35)	(56)	

minskad tilltro till forskare med ökat instämmande i deras förmodade ställningstagande. En rimlig förklaring synes vara att den bristande tilltron här slår över i en aktiv misstro, en skepsis mot forskarvärlden och det högteknologiska samhället och att det är denna grundinställning som går samman med kärnkraftsmotståndet. Vår rationella modell fungerar inte inom denna grupp.

Sammanfattningsvis kan konstateras att perceptionens effekt - avläst som procentskillnad - genomgående är större än förtroendeeffekten. Genomför man en motsvarande analys på 1986 års material visar det sig att då var procentdifferenserna för båda variablerna av samma storleksordning. Vad som sedan skett är väsentligen att perceptionsskillnaderna slår starkare igenom, främst bland dem som vill utnyttja kärnkraften även efter 2010. Dessa förhållanden bildar en naturlig utgångspunkt för en rationell förklaringsansats. Den begränsade rationella modell som här prövats passar på de relativt många som har en korrekt perception av forskarnas dominerande åsikt i kärnkraftsfrågan. På övriga passar den inte, och framförallt inte på den lilla grupp kärnkraftsmotståndare som förenar en perception av forskarna som kärnkraftsmotståndare med låg tilltro till samma forskare. Här verkar andra mekanismer.

Litteratur:

Asp, Kent, 1986, *Mäktiga massmedier*. Akademitratur.

Holmberg, Sören, 1991, *Kärnkraftsmätningar i SOM-studien 1990*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg. Stencil.

Holmberg, Sören och Esaiasson, Peter, 1988, *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige*. Bonniers.

Westerståhl, Jörgen och Johansson, Folke, 1987, *Svensk kärnkraft efter Tjernobyl. En undersökning av expertåsikter, massmedier och folkopinion*. SNS.

Westerståhl, Jörgen och Johansson, Folke, 1990, *Vad har hänt med kärnkraftsopinionen?*, SNS.